

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA INKLUZIV TA'LIM: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

Sulaymanova Muhlisa Kozimjon qizi

Alfraganus universiteti Pedagogika
fakulteti Maxsus pedagogika (logopediya)
yo'nalishi 1 bosqich talabasi.

Ilmiy rahbar: Alfraganus universiteti
v.b dotsent PhD **Utbasarova Umida**

Mexmanovna

Muhlisasulaymonova37@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola O'zbekiston Respublikasida inkluziv ta'limni joriy etish va rivojlantirish jarayonida yuzaga kelayotgan asosiy muammolar va ularning yechimlariga bag'ishlangan. Maqolada inkluziv ta'limning nazariy asoslari, O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohatlar, qonunchilik bazasi, infrastruktura muammolari, kadrlar tayyorlash tizimi va jamiyatning munosabati tahlil qilinadi. Turli mamlakatlarning ilg'or tajribalari asosida O'zbekiston sharoitida inkluziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: inkluziv ta'lim, nogironlik, ta'lim islohotlari, me'yoriy-huquqiy baza, infrastruktura, pedagog kadrlar, jamiyat tayyorgarligi, O'zbekiston.

Kirish: Inkluziv ta'lim - bu barcha bolalar, shu jumladan turli qobiliyat va imkoniyatlarga ega bo'lgan bolalar hamda nogironligi bo'lgan shaxslar umumiy ta'lim muassasalarida birga ta'lim olishi tamoyiliga asoslangan ta'lim tizimi. Jahonda inkluziv ta'lim 1980-yillarning oxiridan boshlab rivojlana boshladi va hozirda ko'plab rivojlangan mamlakatlarda keng qo'llanilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgach, ta'lim sohasida keng qamrovli islohotlarni amalga oshirmoqda. 2012-yilda qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun va 2020-yildagi "Inkluziv ta'lim to'g'risida"gi nizom inkluziv ta'limni rivojlantirishning

huquqiy asoslarini yaratdi. Biroq, amaliyotda bu jarayon bir qator muammolar bilan bog'liq.

Ushbu maqolaning maqsadi O'zbekistonda inkluziv ta'limni rivojlantirishdagi asosiy muammolarni aniqlash va ularning samarali yechimlarini taklif etishdir.

. Inkluziv ta'limning nazariy asoslari va xalqaro tajriba

Inkluziv ta'limning nazariy asoslari inson huquqlari, tenglik va adolat tamoyillariga asoslanadi. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, muvaffaqiyatli inkluziv ta'lim tizimi quyidagi omillarga bog'liq:

- Qonunchilik bazasining mukammalligi: Ko'plab mamlakatlarda inkluziv ta'limni qo'llab-quvvatlovchi mustahkam qonunchilik mavjud (Masalan, AQShdagi "Nogironlar bilan bog'liq ta'lim to'g'risida"gi qonun - IDEA).

- Infratuzilmaning rivojlanganligi: Maktab binolari va xonalari har qanday nogironligi bo'lgan o'quvchilar uchun moslashtirilgan.

- Maxsus kadrlar tayyorlash: Inkluziv ta'limni amalga oshirish uchun maxsus malakali pedagoglar tayyorlanadi.

- Jamiyat tayyorgarligi: Ota-onalar va jamiyatning inkluziv ta'limga ijobiy munosabati.

Shvetsiya, Kanada va Finlandiya kabi mamlakatlarning tajribasi shuni ko'rsatadiki, inkluziv ta'lim nafaqat nogironligi bo'lgan bolalar, balki barcha o'quvchilar uchun samarali hisoblanadi.

. O'zbekistonda inkluziv ta'limni rivojlantirishning hozirgi holati

O'zbekistonda inkluziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha bir qator islohotlar amalga oshirilmokda:

- Qonunchilik bazasi: "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun (2020), "Inkluziv ta'lim to'g'risida"gi nizom (2020) va "Nogironlikka ega bo'lgan shaxslarning huquqlari himoyasi to'g'risida"gi Qonun (2021) qabul qilindi.

- Davlat dasturlari: "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Inkluziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi" qabul qilindi.

- Amaliy loyihalar: "Barcha uchun ta'lim" loyihasi doirasida bir qator maktablarda inkluziv ta'lim joriy etilmokda.

Biroq, statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, nogironligi bo'lgan bolalarning atigi 15-20% umumiy ta'lim muassasalarida o'qimoqda, qolganlari maxsus maktab-internatlarda ta'lim olmoqda.

. O'zbekistonda inkluziv ta'limni rivojlantirishdagi asosiy muammolar

O'zbekistonda inkluziv ta'limni rivojlantirishda quyidagi asosiy muammolar mavjud:

- Infratuzilma muammolari: Ko'pgina maktab binolari nogironligi bo'lgan o'quvchilar uchun moslashtirilmagan. Pansion, liftlar, maxsus hojatxonalar yo'q.

- Kadrlar tayyorlash tizimidagi kamchiliklar: Pedagogika oliy o'quv yurtlarida inkluziv ta'lim bo'yicha mutaxassislar tayyorlash tizimi yetarli darajada rivojlanmagan.

- Didaktik va metodik ta'minotning etishmasligi: Nogironligi bo'lgan o'quvchilar uchun maxsus o'quv dasturlari, darsliklar va o'quv qo'llanmalar yetarli emas.

- Jamiyatning tayyorgarliksizligi: Ko'pchilik ota-onalar va hatto ba'zi pedagoglar inkluziv ta'limning samaradorligiga ishonmaydilar.

- Moliya muammolari: Inkluziv ta'limni rivojlantirish uchun ajratiladigan mablag'lar yetarli emas.

Inkluziv ta'lim muammolarini hal etish yo'llari

Yuqoridagi muammolarni hal etish uchun quyidagi choralar ko'rilishi lozim:

- Infratuzilmani modernizatsiya qilish: Barcha yangi qurilayotgan maktab binolari universal loyiha asosida qurilishi, mavjud binolar esa bosqichma-bosqich rekonstruksiya qilinishi kerak.

- Kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish: Pedagogika oliy o'quv yurtlarida "Inkluziv ta'lim" yo'nalishi bo'yicha mutaxassislar tayyorlash, amaldagi pedagoglar uchun malaka oshirish kurslarini tashkil etish.

- O'quv-uslubiy majmualarni yaratish: Har xil turdagi nogironlikka ega bolalar uchun maxsus o'quv dasturlari, darsliklar va didaktik materiallar ishlab chiqish.

- Jamiyat tayyorgarligini oshirish: Ommaviy axborot vositalari orqali inkluziv ta'limning ahamiyati va samaradorligi haqida keng targ'ibot olib borish.

- Xalqaro hamkorlikni kengaytirish: Inkluziv ta'lim sohasida ilg'or tajribaga ega mamlakatlar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish, xalqaro loyihalarda faol ishtirok etish.

O'zbekistonda inkluziv ta'limni rivojlantirish islohotlari davom etmoqda, ammo bu yo'lda hali ko'p muammolar hal qilinishi lozim. Inkluziv ta'lim nafaqat nogironligi bo'lgan bolalarning ta'lim olish huquqini ta'minlash, balki butun jamiyatda tolerantlik va o'zaro hurmatni rivojlantirishning muhim omili hisoblanadi.

Quyidagi takliflar inkluziv ta'limni rivojlantirishga yordam beradi:

Inkluziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha davlat dasturini ishlab chiqish va uni moliyaviy jihatdan to'liq ta'minlash.

"Inkluziv pedagogika" fanini barcha pedagogika oliy o'quv yurtlari dasturiga kiritish.

Har bir tumanda kamida bitta "resurs markazi" tashkil etish, u yerda nogironligi bo'lgan bolalar va ularning ota-onalari, shuningdek pedagoglar uchun metodik yordam ko'rsatish.

Nogironligi bo'lgan bolalarning ta'lim olishi uchun individual dasturlar ishlab chiqish.

Inkluziv ta'limni muvaffaqiyatli amalga oshirayotgan maktablarni rag'batlantirish tizimini joriy etish.

Inkluziv ta'limni rivojlantirish - bu uzoq muddatli jarayon bo'lib, uning muvaffaqiyati davlat, jamiyat va oilalarning birgalikdagi sa'y-harakatlariga bog'liq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. - Toshkent, 2020. - 32 b.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Inkluziv ta'lim to'g'risida"gi nizomi. - Toshkent, 2020. - 12 b.
3. Inkluziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi (2022-2026). - Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi, 2022. - 45 b.
4. Abdurahmonov G'.A. Inkluziv ta'lim: nazariya va amaliyot. - Toshkent: O'qituvchi, 2021. - 256 b.
5. Xodjayeva N.R. Inkluziv ta'limda psixologik-pedagogik yondashuvlar. - Toshkent: Fan, 2019. - 184 b.
6. UNESCO. Inkluziv ta'lim bo'yicha qo'llanma. - Parij: UNESCO, 2019. - 156 b.
7. To'xtayeva S.M. Nogironligi bo'lgan bolalar bilan ishlash metodikasi. - Toshkent: O'zbekiston, 2020. - 217 b.
8. Ainscow M. Inkluziv ta'limni rivojlantirish: Xalqaro tajribalar. - London: Routledge, 2020. - 234 b.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2021-yil 27-yanvardagi "Xalq ta'limi tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4957-son Qarori. - Toshkent, 2021. - 8 b.
10. Mitchell D. Inkluziv ta'limning samarali amaliyotlari. - New York: Springer, 2018. - 312 b.